

Tarih:11.04.2010

Sayı: 2010/07

Dolaylı vergiye doğrudan tepki

Türkiye'nin 1980'lerde tanıştığı Katma Değer Vergisi (KDV) başta olmak üzere sonradan getirilen bütün 'dolaylı' vergiler mükellefi 'doğrudan' vuruyor. Türkiye'de vergi mükelleflerinin hemen yarısı bu vergi tiplerini, öderken en fazla hissettikleri vergi olarak vurguluyor ve ek fatura ödemek istemediklerini yine 'doğrudan' haykırıyor.

İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası'nca yayımlanan, Prof. Dr. E. Figen Altuğ koordinatörlüğünde, Doç. Dr. Murat Çak, Yrd. Doç. Dr. Murat Şeker ve Araştırma Görevlisi Önder Bingöl tarafından hazırlanan "Türkiye'de Vergi Bilinci-İstanbul Araştırması" Türkiye halkının yaklaşık 30 yıl önce tanıştığı dolaylı vergilere hala 'alışmadığını' ortaya koydu. Türkiye'de vergi bilincinin yaygınlığının ve derecesinin tespitine yönelik hazırlanan çalışmaya göre, Türk halkı, ödediği verginin kendisine 'yol, su, elektrik' olarak dönmediğini düşünüyor. Ev kadınları ile öğrenci gibi çalışmayan, vergi ödemeyen kesimler dışında, farklı kollarda olan 1.536 mükellef ile yapılan görüşmeler sonucunda hazırlanan araştırmaya göre, toplumda vergi algısı 'para', 'devlet', 'sorumluluk', 'ceza', 'borç' gibi kelimelerle özdeş hale geldi. 'Sorumluluk, vatandaşlık görevi' gibi tanımlamalar bu ifadelerden sonra geldi. Ancak nasıl ifade edilirse edilsin, vergi aynı zamanda 'haraç, soygun' tanımlamalarıyla birlikte dile getiriliyor.

İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası (İSMMMO) Başkanı Yahya Arıkan, araştırmaya göre, katılımcıların yüzde 52.9 gibi büyük bir kesiminin ödediği vergilerin eğitime harcanmasını istediklerini belirterek "Bunu yüzde 20.3 ile sağlık takip etmiştir. Toplam yüzde 73.2'lik kesim eğitim ve sağlığa, büyük pay ayrılmasını, toplanan vergilerin bu kalemlere harcanmasını istemiştir. Bunu ilgili kesimlere duyururuz" dedi.

Kişilerin vergi kaçırmasının hukuki cezalardan korkma derecesine bağlı olduğunun araştırma ile saptandığına değinen Arıkan, "Katılımcılar arasında öderken yükü en fazla hissedilen vergi türleri KDV ve ÖTV'dir. Bu da gösteriyor ki, dolaylı vergiler artık dolaylı değil doğrudan vuruyor. Katılımcıların yaklaşık yüzde 60'ı öderken en fazla hissettikleri vergilerin KDV ile ÖTV başta Özel İletişim Vergisi gibi dolaylı vergiler olduğunu

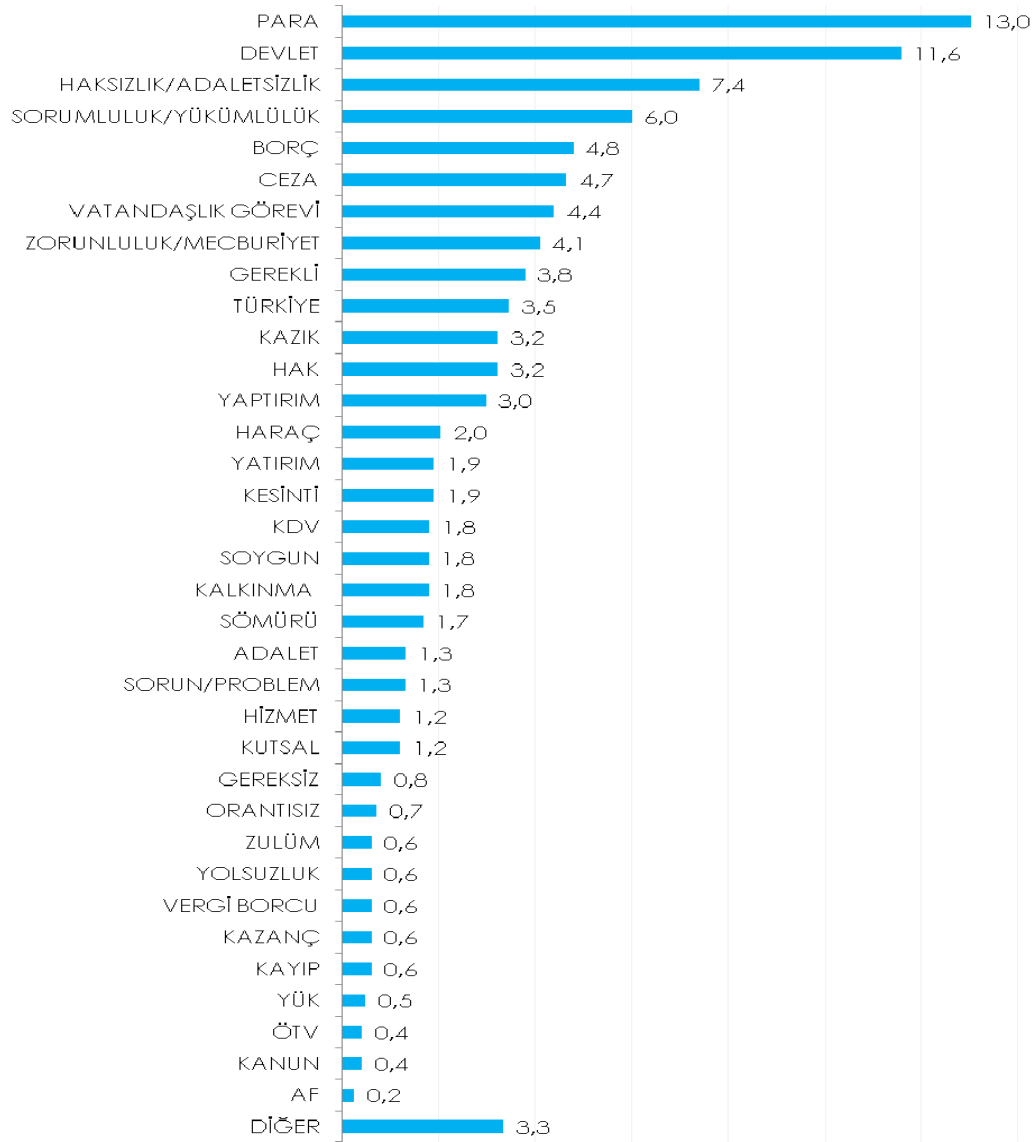
belirtmiştir. Sanılanın aksine ve adının tam tersine dolaylı vergiler, artık doğrudan hissedilmekte, doğrudan tepki görmektedir. Vergide adaletin sağlanmasının zamanı gelmiştir” ifadesini kullandı. Türkiye’de hemen herkesin gerçek gelirin beyan edilmediğini düşündüğünü ve vergi kaçırıldığına inandığını belirten Arıkan, şu değerlendirmeyi yaptı: “Nitekim, 1-10 aralığında not vererek değerlendirmeye katılıp katılmadıkları sorulduğunda; gerçek gelirini beyan edenlerin toplumdaki azınlığı oluşturduğunu düşünenlerin oranı yüzde 87’yi buldu. Bu durum toplumda, vergi bilincinin artırılmasına yönelik öncelikle vergi sistemimizdeki sorunları çözebilecek adil bir vergi reformu, ödenen vergilerin nereye ve nasıl harca edildiğine ilişkin yönetimde şeffaflık ve gelir seviyesinde artışı sağlayacak reformlara ihtiyaç söz konusu olduğunu ortaya koydu. Katılımcıların yüzde 83’ü vergi bilinci oluşturulmasına ilişkin faaliyetleri yetersiz bulmuştur. Yüzde 77’si de devletin isterse herkesten istediği vergiyi alabileceği görüşüne katılmıştır. Bu veriler, sorunun ne kadar acil olduğunu ortaya koymuştur.”

Stata Araştırma şirketinin katkıları ve İstanbul Üniversitesi Bilimsel Projeleri Koordinasyon Birimi’nce desteklenen araştırmada ulaşılan saptamalardan bazıları şöyle:

VERGİ DENİNCE AKLA İLK GELEN; PARA, DEVLET VE HAKSIZLIK

Vergi denince aklımıza “para” ve “devlet” kelimeleri geliyor. Verginin gelir eksilten bir yapı içermesi ve ödeme aracının nakden gerçekleştirilmesi para kelimesini çağrıştırırken “devlet” kelimesinin yer alması ise; verginin devletle özdeşleştirilmesi ile vergiyi alan ve kullanan kesimin devlet olmasıyla açıklanabilir. Bu iki ifadeyi sırayla “haksızlık/adaletsizlik”, “sorumluluk/yükümlülük”, “borç” kelimeleri izliyor. Haksızlık/adaletsizlik kelimeleriyle verginin ifade edilmesi, hem vergi sisteminden duyulan rahatsızlıklardan yani adil olmayan bir vergi sisteminden, hem de vergi kaçırın ya da vergiden kaçınan mükelleflerin yeterince ceza almamasından dolayı vergisini tam ödeyenlerin kendilerini haksızlığa uğramış hissetmelerinden kaynaklanabilir.

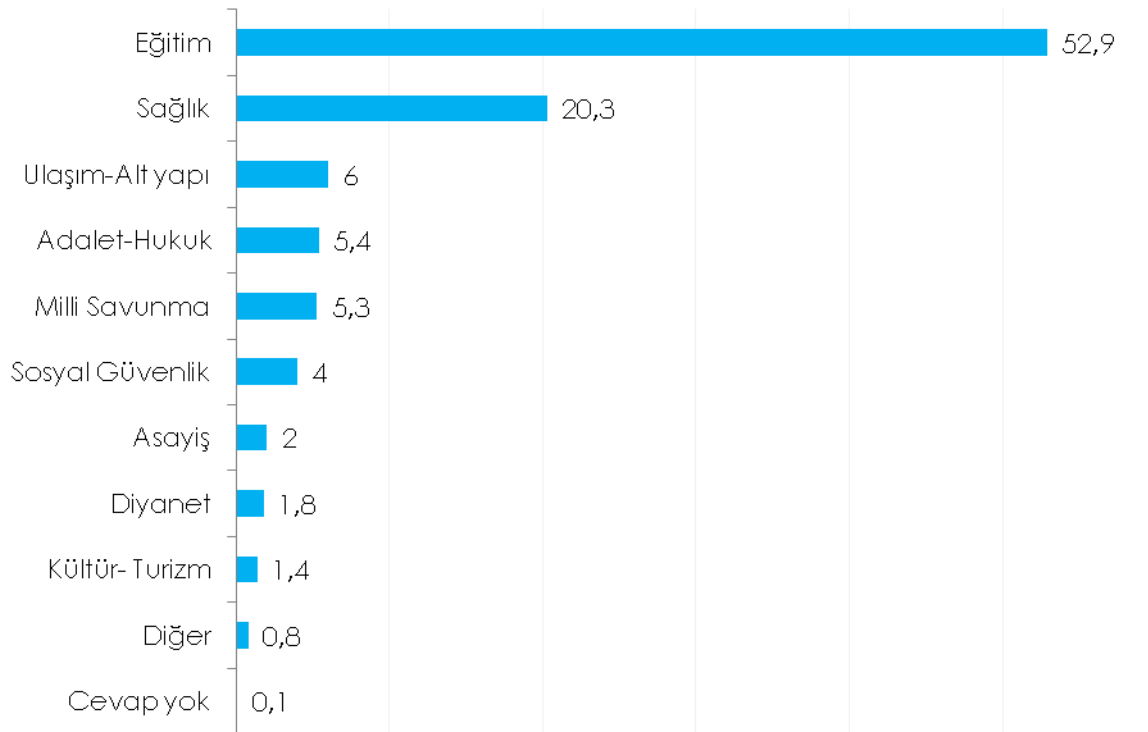
Grafik 1. Vergi Algısı (%)

EĞİTİM VE SAĞLIĞA HARCANMASINI İSTİYORUZ

Vergi, çoğunlukla kamu hizmetlerinin bir karşılığı olarak düşünülüyor. Verginin kamu hizmetinin bir karşılığı olarak algılanması bağlamında, ödenen vergilerin öncelikli olarak hangi kamu hizmeti alanında harcanmasının beklendiğine ilişkin değerlendirmelere bakıldığında eğitim ve sağlık başı çekiyor. Eğitim ve sağlık toplam olarak yüzde 73,2'lik bir kesimin tercihi bu önem, gerek bu alanlarda duyulan eksikliklerden, gerekse bu alanların gelecek nesilleri etkilemesi açısından önemli alanlar olarak düşünülmesinden kaynaklanıyor. Öte yandan diyanet ve kültür-turizm alanları sıralanan hizmet alanları arasında sonlarda yer edindi.

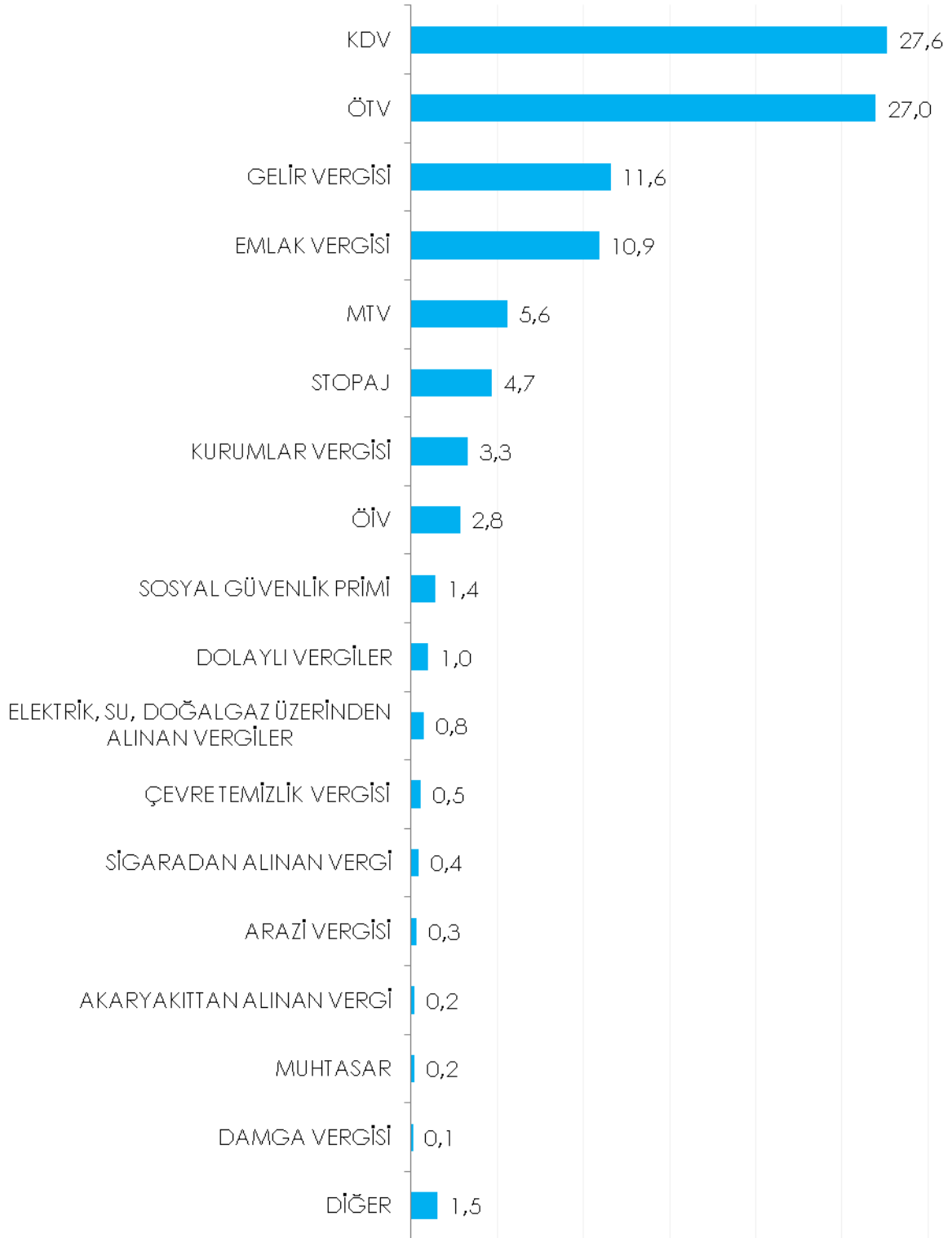
Grafik 2. Vergilerin Öncelikli Olarak Harcanması İstenen Alanlar (%)

EN FAZLA HİSSEDİLEN VERGİ ETİKETTE GİZLENENİ

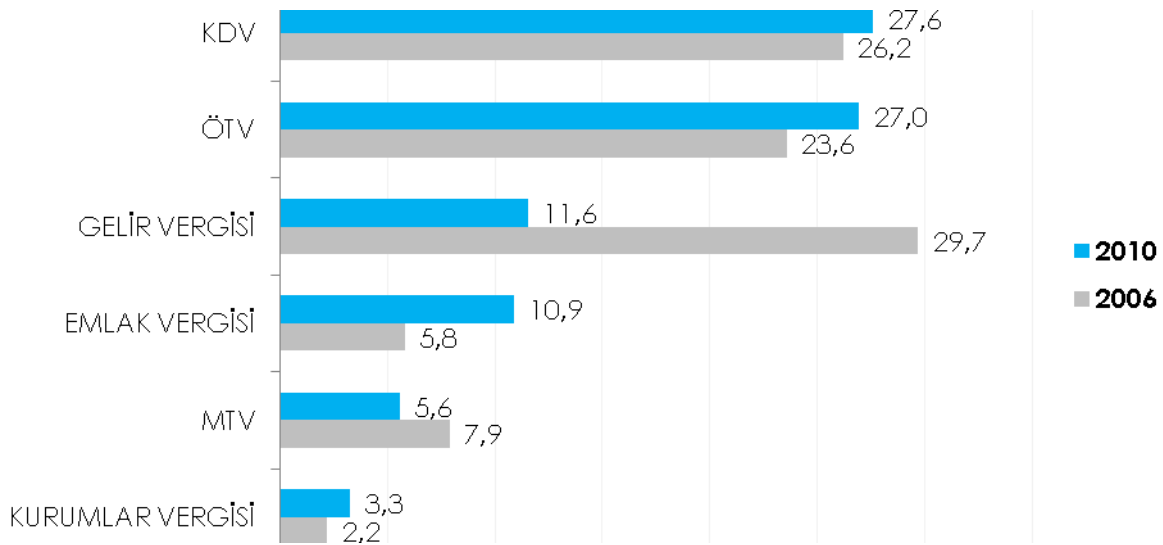
Katılımcıların yüzde 59,8'i öderken en fazla hissettiği vergi türünün dolaylı vergiler olduğunu belirtiyor.

Grafik 3. Öderken Yükü En Fazla Hissedilen Vergiler (%)

2006 yılında yapılan bir araştırmada (Yılmaz ve Şeker, 2007) ise katılımcıların 3'te biri en fazla hissettikleri verginin gelir vergisi olduğunu belirtmişti. 2006'daki sonuçlara karşın bu yıl yapılan araştırmada gelir vergisinden dolayı hissedilen yük azaldı, ancak özellikle KDV, ÖTV ve emlak vergisinden dolayı hissedilen yük arttı. Bu durum, geçen 4 yıllık sürede kişilerin dolaysız vergilerden ziyade dolaylı vergilerden daha fazla yük hissettiğini ortaya koydu. Son dönemde artan oranlarla dikkat çeken dolaylı vergilerin toplum hayatını ne derecede etkilediğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıktı.

Grafik 4. Öderken Yükü En Fazla Hissedilen Vergiler 2006-2010 (%)

VERGİ SİSTEMİNİN ADİL OLMADIĞINI DÜŞÜNÜYORUZ

Araştırmaya katılanların arasında vergi sisteminin adil olduğunu düşünenler oldukça düşük bir düzeyde. Bu ifadeye verilen değerlerin ortalaması 10 üzerinden 2,3. Yine düşük düzeyde katılımın olduğu ifadeler arasında vergi sisteminin kolay anlaşılır (2,5) olduğu, sistemdeki değişikliklerin kolay bir şekilde takip edilebildiği (2,6) düşüncesi geliyor. Vergi ödeme işlemlerinde zaman ve para maliyetlerinin yüksek olduğunu (7,0) düşünenler ise toplum içinde ağırlıkta.

Tablo 1. Vergi Sistemine Yönelik Düşünceler

Vergi Sistemi	
Vergi sistemi adildir.	2,3
Vergi sistemi kolay anlaşılmalıdır, sadedir.	2,5
Vergi sistemindeki değişiklikleri kolay bir şekilde takip edebiliyorum.	2,6
Vergi ödeme işlemlerine çok fazla zaman ve para harcanıyor.	7,0

(1: Kesinlikle Katılmıyorum, 10: Kesinlikle Katılıyorum)

DEĞİŞİKLİKLER HAKKINDA FİKRİMİZİ ALAN YOK

Katılımcılara Türkiye’de vergi sistemindeki değişikliklerde hangi kesimlerin etkili olduğu sorulduğunda en yüksek oranda katıldıkları ifade, 10 üzerinden 8,5 puanla Türkiye’de yapılan vergi sistemi değişikliklerinde vatandaşların fikrinin hiç dikkate alınmaması. Bu ifadenin yanı sıra vergi sistemindeki değişikliklerde siyasilerin (8,1), büyük şirketlerin (7,6) ve baskı grupları ile medyanın (7,4) etkisinin ve baskısının olduğu üzerine toplumda yaygın bir düşünce söz konusu.

Tablo 2. Vergi Sistemini Etkileyen Kesimler

Vergi Sistemini Etkileyen Kesimler	
Türkiye’de vergi sistemindeki değişikliklerde vatandaşların fikri hiç sorulmamaktadır.	8,5
Türkiye’de vergi sistemindeki değişikliklerde siyasilerin baskısı söz konusudur.	8,1
Türkiye’de vergi sistemindeki değişikliklerde büyük şirketlerin baskısı söz konusudur.	7,6
Türkiye’de vergi sistemindeki değişikliklerde baskı grupları ve medyanın etkisi söz konusudur.	7,4

(1: Kesinlikle Katılmıyorum, 10: Kesinlikle Katılıyorum)

DÖNEMSEL İNDİRİMLER, PİYASAYI CANLANDIRIYOR

Dönemsel ve sektörel vergi indirimlerinin piyasaları canlandığı düşüncesi 10 üzerinden 7,6 puan alarak yüksek bir ortalamaya sahip. Tapu harçlarının indirimli durumunda,

evini satarken gerçek değerini gösterenlerin oranının artacağını düşünenlerin çoğunlukta olduğu gözlemlendi.

Tablo 3. Vergi Oranlarındaki İndirimlerin Etkileri

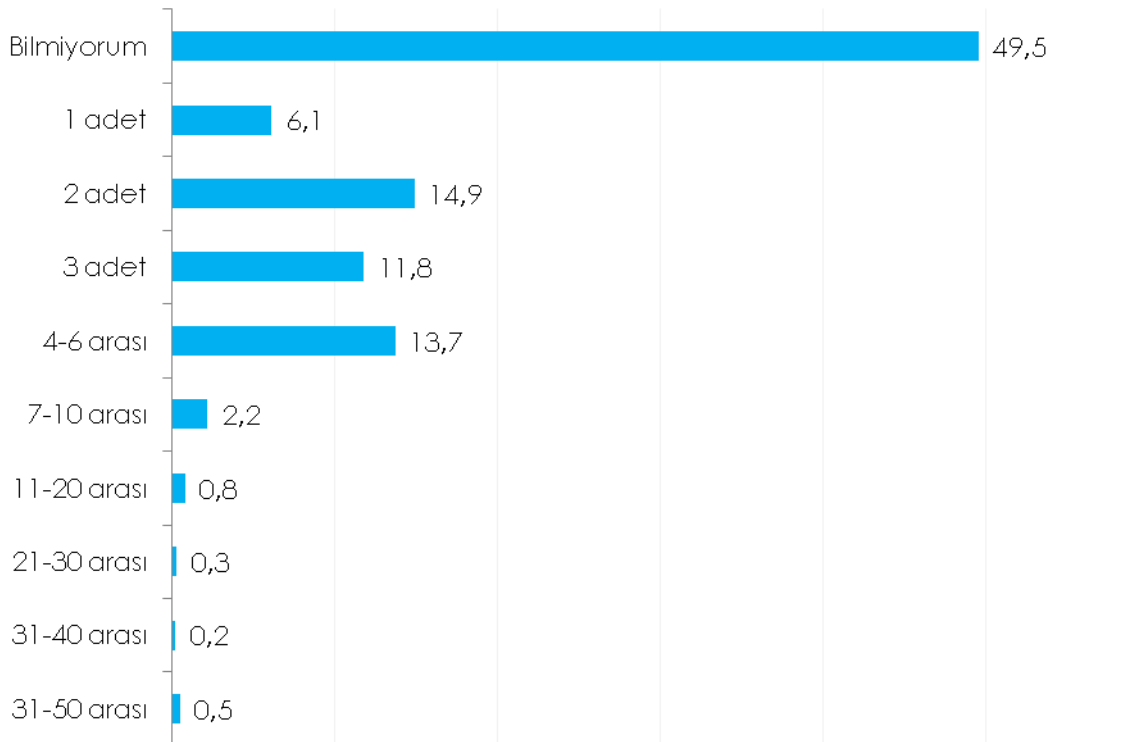
Vergi Oranlarındaki İndirimlerin Etkileri	
KDV indirimi yapıldığında, ürünlerin gerçek satış fiyatının gösterilmesinde etkili oldu.	7,2
Tapu harçlarında indirimle gidilse, evini satarken gerçek değerini gösterenlerin oranı artar.	7,4
Son dönemde otomotiv, beyaz eşya ve mobilya sektöründe yapılan ÖTV ve KDV indirimleri piyasaların canlanmasını sağladı.	7,6
Dönemsel ve sektörel olarak vergi indirimlerine gidilmesi piyasayı canlandırıcı etkidedir.	7,6

(1: Kesinlikle Katılmıyorum, 10: Kesinlikle Katılıyorum)

KAÇ ADET VERGİ ÖDEDİĞİMİZİ BİLMİYORUZ

Kaç adet vergi ödendiğine dair alınan yanıtlar, tam bir kesinlik içermediği gibi bilgiden çok algıya dayanıyor.

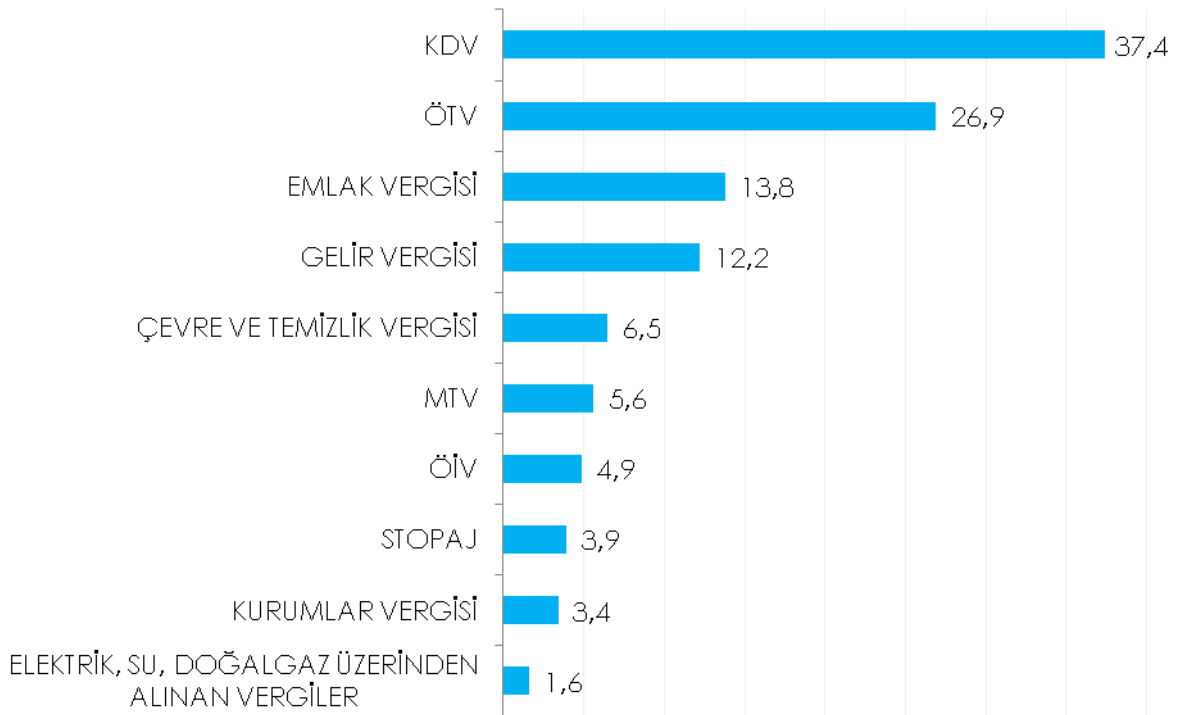
Grafik 5. Ödenilen Vergi Sayısının Bilinirliği (%)

EN TANIDIK VERGİ KDV

Katılımcılar arasında kaç adet vergi ödediğini bilenlerin bu vergilerin isimlerini söylemeleri istendiğinde en fazla bilinen verginin KDV (% 37,4) oldu.

Grafik 6. En Fazla Bilinen İlk 10 Vergi (%)

VERGİ HARIÇ FİYATI BİLMEK İSTİYORUZ

Her ne kadar fiş ve faturada yazılsa da katılımcıların yüzde 66,7'si alışveriş yaparken ürünlerin fiyat etiketlerinde vergi hariç fiyatın yazılmasını istiyor. Bunu istemeyenler oranı ise yüzde 18'de kalıyor.

Bu durum işletmelerin yaptıkları “KDV/ÖTV Bizden” kampanyalarına yenilerinin eklenmesi, tıpkı bazı ülkelerde görüldüğü gibi alışveriş mekânlarında “Tax Free” günlerinin ve buna benzer kampanyaların başlatılmasında tetikleyici bir unsur olabilir.

Aşağıda örnek bir mobil iletişim faturasına ilişkin bilgiler yer alıyor. Burada 99 TL olan fatura bedelinin 30,49 TL'si vergi ve diğer yasal kesintiler olarak müşteri adına devlete

yapılan ödemeyi gösteriyor. Burada uygulanan vergiler yüzde 18 oranında KDV ve yüzde 25 oranında alınan Özel İletişim Vergisi. Ayrıca ortalama 1 TL kadar diğer vergiler, harçlar, fonlar başlığı altında ödenti alınıyor. Mobil iletişim sektöründe yer alan işletmeler faturalarında vergi ve benzeri kesintileri “**Devlete İletilecek Ücretler Toplamı**” başlığı altında gösteriyor, ayrıca aynı fatura üzerinde “... TL’lik faturanızın ... TL’si sizin adınıza vergi ve diğer yasal kesintiler olarak devlete ödenecektir.” ifadesiyle özellikle bir kez daha vurguluyor. Bu yolun işletmelerin müşterilerinden gelecek tepkileri azaltmaya ve tepkiyi uygulanan vergi oranlarına doğru yönlendirmeye yönelik kullanıldığı görülüyor.

Şekil 1. Örnek Mobil İletişim Faturası

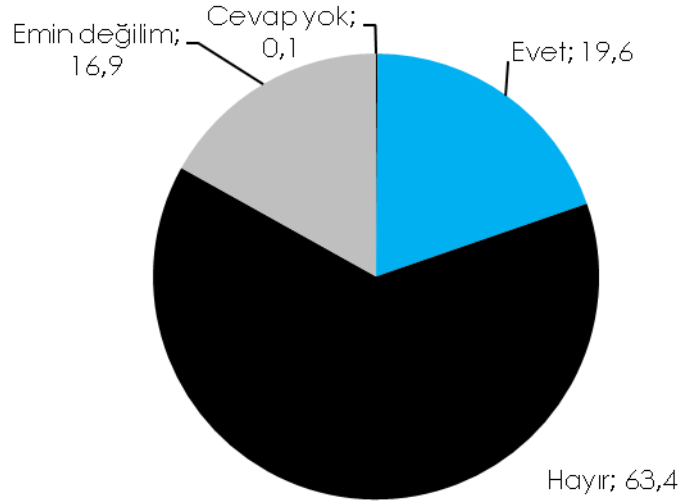
Aylık Ücret(ler) Toplamı	62,23
Kullanım Ücreti Toplamı	6,29
ÜCRETLER TOPLAMI	68,52
KDV Uygulanan Toplam Tutar	68,52
KDV (%18)	12,33
%25 ÖİV Uygulanan Toplam Tutar	68,52
Özel İletişim Vergisi (%25)	17,13
Diğer Vergiler, Harçlar, Fonlar	1,02
DEVLETE İLETİLECEK ÜCRETLER TOPLAMI	30,49
Önceki Aydan Devir	0,09
Ara Toplam	99,10
Gelecek Aya Devir	-0,10
FATURA TOPLAMI	99,00
ÖDENECEK TOPLAM	99,00
Yalnız - DOKSANDOKUZTİLSİFİRKR	
Fatura bilgilerinin detaylarını fatura özetinde görebilirsiniz.	
Bu ay 99,00 ödeyeceğiniz toplam	
99,00	TL’lik faturanın
30,49	TL’si sizin adınıza vergi ve diğer yasal kesintiler olarak devlete ödenecektir.

BIÇAK KEMİĞE DAYANDI, EK VERGİ ÖDEMEK İSTEMİYORUZ

Bazı olağanüstü durumlarda ek ve/veya geçici vergilerin konulması gündeme geliyor. Bu bağlamda katılımcılara, devletin ekonomik krizden çıkmak için ek bir vergi toplamaya

yönelmesi durumunda, bu vergiyi isteyerek ödeyip ödemeyecekleri sorulduğunda, yüzde 63,4'ünden hayır yanıtı alındı.

Grafik 7. Ek Vergi Ödeme İsteği (%)

BİLGİ İÇİN / ARAŞTIRMANIN KÜNYESİ

Türkiye'de Vergi Mükellefi Sayısı

	Mükellef Sayısı*
Basit Usulde Vergilendirilen Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayıları	742.800
G.M.S.İ. Faal Mükellef Sayıları	846.800
Gelir Stopaj Vergisi Faal Mükellef Sayıları	2.331.728
Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayıları	1696306
Katma Değer Vergisi Faal Mükellef Sayıları	2.261.765

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı,
*Eylül 2009 itibarıyla.

Bu araştırmada metodoloji olarak seçilen örneklem yöntemi orantılı tabakalı, rastsal tesadüfi seçim örnekleme yöntemidir. Araştırmada ayrıca meslek, cinsiyet ve bölge kotası uygulanmıştır. Araştırmanın İstanbul'da yapılmasının ana nedeni, ticari, sınai ve sosyal özellikleri açısından İstanbul'un Türkiye'deki tüm kesimleri temsil edebilecek bir kent olmasıdır.

Literatür incelendiğinde evrenin 10.000'den fazla olduğu araştırmalarda örneklem büyüklüğünü tespit etmek için kullanılan formüllerden

$$\epsilon = Z \times \sqrt{\frac{(p \times q)}{n} \times \frac{(N \times n)}{(N-1)}} \quad \text{formülünün sıkça kullanıldığı görülmektedir. (Özdamar, 2003: 116-}$$

118)

Buna göre Türkiye'deki vergi mükelleflerinin evreni oluşturduğu bu araştırmada 4 milyon kişinin evren olarak kabul edilmesi sonucunda hesaplanan örneklem sayısı 1.536 kişidir. Araştırmanın örnekleme oranı % 95 güven aralığında \pm %2,5 hata payı içermektedir.

Örnekleme seçiminde iki aşamalı bir yöntem uygulanmıştır. İlk aşamada tabakalı örnekleme yöntemi uygulanarak, İstanbul ilçeleri içinden İstanbul'un kent nüfusunu temsil kabiliyeti olan 18 ilçe seçilmiştir. İlçelerdeki denek sayısı, ilçelerin sahip oldukları nüfusa göre oransal olarak hesaplanmıştır. İkinci aşamada ise seçilen ilçelerde meslek ve cinsiyet kotası uygulanmıştır. Meslek kotası ve cinsiyet kotası için Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine başvurulmuştur.

Araştırmada Türkiye'deki vergi mükelleflerini temsil eden örneklem üzerinde İstanbul ilinde toplam 18 ilçede genişlemesine bir saha araştırması yürütülmüştür. Saha araştırması, profesyonel bir araştırma firması tarafından uygulanmıştır.

Bu çalışmada örneklemin vergi mükelleflerinden seçilmesi nedeniyle ev hanımları, işsizler ve öğrenciler araştırmanın dışında tutulmuştur. Her ne kadar bahsi geçen kesimlerin de vergi mükellefi olma ihtimalleri söz konusu olsa bile, araştırmanın örnekleme alanı çalışan kesim ve emeklilerle sınırlanmıştır. Burada getirilen sınırlama, görüşülen kişilerin tamamının vergi mükellefi olma özelliğini taşımasının istenmesinden kaynaklanmaktadır. Araştırmaya katılanlar meslek dağılımı açısından bakıldığında, işçilerin (kamu ve özel kesimde çalışanların toplamı) %25,5, kamuda çalışan memurların %12,2, emeklilerin %4,9 oranla temsil edildiği gözlenmektedir. Katılımcıların % 14,4'ünü büyük ölçekli ticari kuruluşlar, % 10,3'ünü küçük ve orta ölçekli ticari kuruluşlar, % 9,3'ünün kendi hesabına çalışan uzmanlık gerektiren meslekler oluşturmaktadır. Ayrıca bu grupların dışında özel ve kamu kesiminde orta ve üst düzey yöneticiler de toplam % 7,9'luk paya sahiptir.

Araştırmaya katılanların hane halkı gelir durumları incelendiğinde, 1.000-1.999 TL arası gelir elde edenlerin toplam %36,6 oranla en fazla pay aldığı gözlenmektedir. Aylık geliri 1.000 TL'nin altında olanların oranı toplam %9'dur. Bu sonuçlarda dikkat edilmesi gereken husus, deneklerin kişisel gelirlerinin değil hane

halkı gelirlerinin sorgulandığıdır. Deneklerin gelir durumlarını sübjektif ifadelerle tanımlamalarını, kademeli bir gelir skalası olarak;

Deneklerin vergi mükellefi türüne göre dağılımlarına bakıldığında, % 66'sının stopaja tabi bireyler olduğu gözlenmektedir. Bu bireyler ücretli ve maaşlı ya da emekli olabilmektedir. Burada dikkat edilen husus maaşından stopaj kesilen mükelleflerin dikkate alınmasıdır. İkinci vergi mükellefi türü, gelir vergisi beyannamesi veren mükellefleri kapsamaktadır. Bu bağlamda deneklerin %15,6'ı bu kapsama girmekte, şahıs işletmeleri, kolektif ortaklık dahil, serbest meslek erbapları da bu kapsamda değerlendirilmektedir. Kurumlar vergisi mükellefleri ise % 18,4 oranla temsil edilmiştir.

Araştırmaya katılan işletme temsilcileri arasında görüşülen kişilerin %63,8'i işletme sahibi ya da ortağı, %17,6'sı genel müdür, %15,4'ü finans ya da muhasebe müdürü ve %3,2'si ise diğer çalışanlardır. Görüşmelerin mümkün olduğunca işletme sahibi ve üst düzey yöneticilerle yapılması sağlanmıştır.

Araştırmada temsil edilen sektörlerin başında inşaat sektörü gelmektedir. İnşaat sektörünü süpermarket-bakkaliye, konfeksiyon, mobilya, ayakkabı ve deri sektörleri izlemektedir. Çalışma kapsamında kendi hesabına çalışan uzmanlık gerektiren mesleklerden doktor muayenehaneleri, diş klinikleri, yeminli/mali müşavir/serbest muhasebeci, mimar/mühendislik ofisleri ile eczanelerle görüşülmüştür. Bu grup %8,4 oranla temsil edilmiştir.

Araştırmaya katılan işletmelerin %41,8'i 1-5 yıl arası faaliyette iken, 20 yılı geçen işletmeler %9,3 oranında gösterilmiştir. Yine bu işletmelerin %47,6'sı herhangi bir işçiye sahip değilken, 1-10 arası işçiye sahip olan orta büyüklükteki şirketlerin oranı %39,8'dir.

Araştırma, İstanbul Üniversitesi Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'nin maddi desteği; sahada etkin biçimde uygulayan Stata Araştırma şirketinin katkılarıyla 21 Aralık 2009 – 14 Ocak 2010 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.